अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको विशेष शिक्षा प्रतिको अपेक्षा र उपलब्धि

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय,शिक्षा योजना तथा

व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम.एड.दोस्रो वर्षको

आंशिक पाठ्यभार परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

ओम प्रकाश न्यौपाने

त्रि.वि. दर्ता नं. ४९६०८-८८

क्याम्पस रोल नं. १२०/२०५८

परीक्षा रोल नं. २४००१२६/२०६१ (दोस्रो वर्ष)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन

विभाग सप्तगण्डकी बहूमुखी क्याम्पस

भरतपुर चितवन

फाल्गुण, २०६७

कृतज्ञता ज्ञापन

यस शोध अध्ययनलाई प्रारम्भदेखि समापन सम्म आफ्नो व्यस्तताको वावजुद पनि अमूल्य समय प्रदान गरी महत्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव तथा निर्देशन दिई पथप्रदर्शन गर्नु हुने आदरणिय गुरु एवं शोधनिर्देशक स.प्रा. जय कृष्ण शर्माज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै वेलावेलामा आवश्यक सल्लाह सुझाव दिई यस अनुसंन्धानकार्यमा प्रोत्साहन प्रदान गर्नु हुने आदरणिय गुरु एवम विभागिय प्रमुख तथा शोध संयोजक उप.प्रा.कुवेरनाथ शर्माज्यू प्रति अभारि छु ।

शोध अध्ययनका लागि तथ्याङ्क संकलन गर्ने क्रममा समय र सामग्री उपलब्ध गराउदै प्रश्नावलीले मागे अनुसार अन्तरर्वार्तामा सहभागि हुने विद्यालयका प्रधानाध्यापक ज्यूहरु, शिक्षक वर्ग, अभिभावक वर्ग, विद्यार्थी वर्ग तथा चितवन जिल्ला शिक्षा शाखाका विशेष शिक्षाका सम्पर्क व्यक्ति श्री इन्द्र बहादुर पौडेल ज्यू प्रति हार्दिक अभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शोध अध्ययन कार्यलाई सम्पन्न गर्न प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरुमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यो शोध यस विषय सँगै सम्बन्धित जिज्ञासुहरु सवैका लागि उपयोगि हुने छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

<u>शोधकर्ता</u>

ओम प्रकाश न्यौपाने

एम.एड. दोस्रो वर्ष

सप्तगण्डकी बहूमुखी क्याम्पस

भरतपुर चितवन

मिति: २०६७ फाल्गुण

शोधसार

“अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको विशेष शिक्षा प्रतिको अपेक्षा र उपलब्धि” नामक शिर्षक यो अध्ययन चितवन जिल्लामा सञ्चालित विशेष शिक्षा लागु भएका तीनवटा विद्यालयमा केन्द्रित गरी तयार पारिएको छ । मुख्य रुपमा यस शोध पत्रमा सम्बन्धित विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी तथा चितवन जिल्ला शिक्षा कार्यालयका विशेष शिक्षाका सम्पर्क व्यक्तिलाई उत्तरदाताको रुपमा लिइएको छ । उत्तरदाताको प्रतिक्रिया थाहा पाउन रुजुसूची र अन्तर्वार्ता प्रश्नावलीलाई साधनका रुपमा लिइएको थियो । त्यसको लागि अध्ययनकर्ता तिनवटै विद्यालयमा उपस्थित भई रुजुसूचि भराइएको र अन्तर्वार्ता प्रश्नावलीको माध्यमबाट उत्तरदाताका प्रतिक्रिया संकलन गरिएको थियो । यसरी प्राप्त तथ्याङ्कहरुलाई प्रतिशतको माध्यमबाट व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययनबाट प्राप्त प्राप्तिलाई केलाउदा तिनवटै विद्यालयले विद्यार्थी भर्नाको लागि अवलम्बन गर्नु पर्ने धेरै आधारहरु प्रयोगमा ल्याउने गरेको पाइएको छ । त्यसैगरी विशेष शिक्षा कार्यक्रम प्रति प्रधानाध्यापक, शिक्षक र अभिभावकहरुको धारणा र प्रतिक्रिया रचनात्मक देखिएको छ । साथै सबै वर्गले कार्यक्रममा समय सापेक्ष परिवर्तन गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिएका छन् । विद्यालय व्यवस्थापनमा शिक्षकले उचित तालिमका अवसरहरु नपाएको, भौतिक सुविधा र शैक्षिक सामग्रिहरुको उपलब्धता न्यून रहेको पाइएको छ । यसरी समग्र रुपमा हेर्दा तिनवटै विद्यालयमा विशेष शिक्षा कार्यक्रम अपेक्षा मुताविक उपलब्धीहरु हासिल गर्न सक्ने अवस्थामा भएको पाइएन । यी कठिनाईहरु भएता पनि विशेष शिक्षा प्रतिको झुकावमा भने कमी नभएको पाइयो ।

बालबालिका संलग्न विशेष शिक्षा सञ्चालन गरिरहेका विद्यालयहरुको अवस्था केलाउदा विशेष शिक्षकहरुलाई तालिम दिनु पर्ने, अभिभावकहरुलाई तथा समुदायलाई अपाङ्ग बालबालिकाहरुको शिक्षा प्रति सकारात्मक बनाउन विभिन्न समयमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने, विद्यार्थीका आवश्यकता अनुसारको पठनपाठन र कक्षा व्यवस्थापनमाथि जोड दिनु पर्ने जस्ता सुझावहरु दिइएको छ ।

विषय सूची

शोध निर्देशकको सिफारिस	I
मूल्याङ्कन समितिको सिफारिस	II
कृतज्ञता	III
शोधसार	IV
विषय - सूचि	V
तालिका सूचि	VIII
परिशिष्टहरु	IX
शब्द - सूचि	X

परिच्छेद : एक परिचय

१.१. पृष्ठभूमि	१
१.२. समस्याको कथन	५
१.३. अध्ययनको औचित्य	६
१.४. अध्ययनको उद्देश्य	७
१.५. अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु	७
१.६. अध्ययनको परिसीमा	८
१.७. अध्ययनमा प्रयोग भएका शब्दहरुको परिभाषा	१०

परिच्छेद :दुई

सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन सैद्धान्तिक खाका

२.१. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१३
२.२. अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	२१

२.३. शैक्षिक उपादेयता २३

परिच्छेद : तीन शोध विधि

३.१. अनुसन्धानात्मक ढाँचा २५
३.२. जनसंख्या र नमूना छनौट २६
३.३. अध्ययन वा साधन निर्माण २७
३.४. अध्ययन साधनको परिक्षण २८
३.५. तथ्याङ्क स्रोत र प्रकृति २८
३.६. तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया २९
३.७. तथ्याङ्क व्याख्या तथा विश्लेषण २९

परिच्छेद चार

तथ्याङ्कहरुको विश्लेषण र विवेचना

४.१. अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालय शिक्षा प्रतिको अपेक्षा ३१
४.१.१ अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको विद्यालय प्रवेशका आधारहरु ३१
४.१.२ विषेश शिक्षाप्रति अभिभावकहरुको धारणा ३४
४.१.३. विषेश शिक्षाप्रति शिक्षकहरुको धारणा ३६
४.१.४. विषेश शिक्षाप्रति प्रधानाध्यापकहरुको धारणा ३८
४.१.५. विषेश शिक्षाप्रति जिल्ला शिक्षा शाखाका सम्पर्क व्यक्तिको धारणा ४०
४.१.६. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुका धारणा र प्रतिक्रियाहरु ४१
४.२ अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको लेखाजोखा गर्ने । ४३
४.२.१ विद्यालयमा मानव संशाधन व्यवस्थापनको अवस्था ४३
४.२.२ विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको विवरण ४४
४.२.३ विद्यालयमा भौतिक सुविधा व्यवस्थापनको अवस्थाको विवरण ४५

४.२.४ शिक्षण विधिको प्रयोग ४६ ४.२.५
अपाङ्ग बालबालिकाहरुका उपलब्धी ४७
४.३ विषेश शिक्षामा अपाङ्ग बालबालिकाहरुको सहभागिता र सक्रियता बढाउने उपायहरु ४९

परिच्छेद : पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१. प्राप्ति ५१
५.२. निष्कर्ष ५५
५.३. सुझावहरु ५८

सन्दर्भसामग्री

परिशिष्टहरु

तालिका सूची

		पेज नं.
तालिका नं.१	अध्ययनमा संलग्न सस्था र ब्यक्ति	२६
तालिका नं.२	शिक्षण विधिको प्रयोग	४७
तालिका नं.३	अपाङ्ग बालबालिकाका उपलब्धी	४८

परिशिष्टहरु

परिशिष्ट - १ अपाङ्गता भएका वालवालिकाहरुको पहिचाका लागि तयार पारिएको रुजू सूचि

परिशिष्ट - २ अभिभावकहरुका लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली

परिशिष्ट - ३ विशेष शिक्षकहरुका लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली

परिशिष्ट - ४ प्रधानाध्यापकहरुका लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली

परिशिष्ट - ५ विशेष शिक्षा सम्पर्क व्यक्तिकालागि अन्तर्वार्ता प्रश्न

परिशिष्ट - ६ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरुका लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली

परिशिष्ट - ७ विद्यालय सर्वेक्षण फाराम क

परिशिष्ट - ८ सर्वेक्षण फारम ख

परिशिष्ट - ९ कक्षा अवलोकन फाराम

परिशिष्ट - १० अन्तर्वार्तामा सहभागी अभिभावकहरुको नामावली

परिशिष्ट - ११ अन्तर्वार्तामा सहभागी शिक्षकहरुको नामावली

परिशिष्ट - १२ अन्तर्वार्तामा सहभागी प्रधानाध्यापकहरुको नामावली

परिशिष्ट - १३ जिल्ला विशेष शिक्षा शाखाका सम्पर्क व्यक्तिका नामावली

परिशिष्ट - १४ अन्तर्वार्तामा सहभागी विद्यार्थीहरुको नामावली

परिशिष्ट - १५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको विशेष शिक्षा प्रतिको अपेक्षा र उपलब्धी

परिशिष्ट - १६ सम्बन्धित विद्यालय अन्तर्गत प्राथमिक विद्यार्थीहरुको विवरण

शब्दको सूची

स.शि.	-	विशेष शिक्षा
शि.वि.	-	शिक्षा विभाग
वि.शि.	-	विशेष शिक्षा
पा.पु.	-	पाठ्यपुस्तक
उ.मा.वि.	-	उच्च माध्यमिक विद्यालय
CERID	-	Research Centre for Educational Innovation and Development
ILP	-	Institutional Leadership Programme
N-ACH	-	Need of Achievement
N-AFF	-	Need of Affiliation
NPC	-	National Planning Commission
N-Pow	-	Need of Power
UNESCO	-	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	-	United Nations Children Fund
WHO	-	World Health Organization